

5 | Trenér, nebo učitel

Co to znamená být trenérem a jaké to je být učitelem? Je mezi těmito dvěma profesemi zásadní rozdíl, nebo jsou si v něčem podobné? Kdo je vlastně trenér a kdo učitel? Obecně zastávám názor, že trenér má být zároveň i učitelem. Někdo, ke komu dítě či dospělý vzhlíží, koho respektuje, koho obdivuje. Jsem přesvědčen, že u výchovy v bojových uměních to platí dvojnásob. Trenér ke svému žákovi přistupuje jako k neopracované desce, kterou, když bude s láskou, pílí a vytrvalostí tesat, dočká se možná nakonec samotného mistrovského díla.

Respekt a hluboká úcta patří všem těm, kteří jsou ochotní věnovat svůj volný čas práci s dětmi. Tato, jak by Vladimír Lorenz řekl, bohulibá činnost si respekt opravdu bezpochyby zaslouží. Avšak může se jako každá lidská aktivita vykonávat lépe či hůře. Tím teď vůbec nemám na mysli rozdílné odborné předpoklady trenérů, které samozřejmě hrají nespornou roli ve výsledné kvalitě odvedené práce. Ty mají jistě vliv na sportovní úspěch jejich svěřenců. Teď mám na mysli spíše morální aspekt jejich osobnosti.

Trenér nebo učitel by měl být pro své svěřence jednoznačným příkladem, autoritou a inspirací. Vzpomeňte si na film *Obecná škola* a učitele Igora Hnízda v podání nezapomenutelného Jana Třískey. Například není možné, aby se kouč v rámci sportovní akce, a ještě ke všemu před zraky svých svěřenců (dětí), opil. Neříkám, že si trenéři na soustředěních nebo večer na závodech nemohou dát sklenici piva, vína nebo něčeho ostřejšího. Měli by ale myslet na to, že musejí pít uvážlivě a s vědomím, že jdou příkladem svým svěřencům. Jeden moudrý muž, kdysi řekl: „Chovejte se tak, jako by vás následovalo dalších tisíc lidí.“ Není tedy možné, aby se podobné věci stávaly na sportovních akcích, kdy jde především o sport, o zdravé tělo a ducha. Alkohol nepatří k nástrojům jak zvýšit efektivitu a soustředěnost samotných závodníků. Možná to bude znít jako klišé, ale považuji to za podstatné připomenout, a to obzvláště v dnešní době plné otevřených možností.

Po dlouhém čase výchovy malých sportovců náš judistický klub začal z jejich řad „produkovat“ závodníky starších věkových kategorií (dorost, junioři). Začal jsem se s těmito svěřenci zúčastňovat jejich závodů a byl jsem kolikrát konsternován, když jsem viděl, jak jsou schopni se na veřejnosti chovat někteří trenéři na soutěžích vysoké úrovně pro tyto věkové skupiny. Potkal jsem jedince, kteří byli schopni propít se nocí na turnaji a ráno se dostavit neupravení zanechávající kolem sebe alkoholový odér. O jejich vystupování pak raději ani nemluvě. Přiznám se, že to okamžitě hluboce otřáslou mou důvěrou v ně, jakkoli jsem o některých z nich věděl, že jsou ve své profesi úspěšní. Kde je ona etika? Proč se v dnešní době vytrácejí morální zásady? Na to vše jsem s lítostí myslel.

Vztah svěřence a trenéra se vyvíjí podle zcela jiných pravidel než vztah učitele a žáka ve škole, byť základ je podobný. Zásadní odlišnost tkví v tom, že sport

je volnočasová dobrovolná aktivita, zatímco škola je povinnost. Ve škole člověk musí absolvovat celou řadu nepopulárních předmětů a s tím související řadu nepopulárních úkonů. Už sama školní docházka je povinná. Mnohdy se pak s některými učiteli žák dostává do menších či větších konfliktů. Jistě, souhlasím s tím, že správný pedagog dokáže žáky pro svůj předmět nadchnout a z povinnosti je v nejlepší případě schopný udělat zábavu. Sám jsem ale bohužel poznal za celý život jen čtyři takové kantory. S těmi ostatními to byl většinou tuhý boj.

Na rozdíl od učitelů to máme my trenéři alespoň minimálně na začátku s našimi žáky mnohem jednodušší. Děti se k nám zpravidla hlásí dobrovolně a berou vybranou disciplínu jako koníček, který si samy nebo s pomocí rodičů zvolily o své vlastní vůli. Náš vzájemný vztah s nimi by měl být tedy přátelský a v případě, že vše pokračuje správným směrem, stane se později bližší, kamarádský. Naplněný vzájemnou úctou a důvěrou. Ano, právě ona důvěra stojí vždy na začátku budování jakéhokoliv vztahu, ať už jde o vztah svěřenec–trenér, žák–učitel, dítě–rodič, partner–partnerka. Všechny vztahy stojí na základním stavebním pilíři, kterým je důvěra. Tu si musíme my trenéři nejdříve u dětí získat. Stejně tak by si vzápětí měly i děti získat důvěru trenérovi.

Získávání důvěry někdy nebývá až tak úplně jednoduché. Protože co člověk, to jiná osobnost, jiná rodinná výchova, jiná povaha, a hlavně jiná očekávání. Sami víte, že s některými lidmi člověk „sroste“ tak nějak rychleji, a s jinými si ani po letech v podstatě nemá co říci. Podobné je to i u svěřenců. O všechny své žáky se celá léta staráte, dáváte jim to nejlepší, co ve vás je, trávíte s nimi svůj drahocenný čas mnohdy i na úkor vlastní rodiny. Přesto se může stát, že namísto prohlubující se důvěry vám někteří z nich lžou, vyhýbají se svým povinnostem v rámci klubu, a vám nezbyvá nic jiného než jen skřípat zuby a doufat, že se to změní. Přemýšlíte, jak je to možné. Proč se k vám na oplátku takto chovají, když jste jim dali všechno? I takové zkušenosti existují. Očekávání člověka často zraňují. Nejlepší nástroj jak z toho ven je nic neočekávat, vzájemně si důvěřovat a respektovat rozhodnutí druhého. Vše ostatní ukáže vždy jen čas. Co si ale budeme namlouvat. Nic neočekávat je setsakramentsky těžké.

O některých svých odchovancích vím téměř vše. Školou počínaje, rodinným zázemím konče. Stykáme se s rodiči, voláme si u příležitosti různých životních událostí, zkrátka skvěle komunikujeme. U jiných vím v podstatě jen to, jak se jmenují, a možná, kde bydlí. Rodina je základ výchovy dítěte. Je to základ všech vzorců chování, které dítě má. Podle nich prožívá životní okolnosti, reaguje na některé situace a také k nim přistupuje. Rodina je základ ze všech základů nejdůležitější. Z toho jednoznačně vyplývá, že při výchově sportovce zásadní roli hraje hlavně rodina a prostředí, ze kterého dítě vzejde. Platí to i všeobecně, ve všech odvětvích života.

Ať tak či onak, z pozice trenéra je povinností každého z nás předat našim žákům to nejlepší z toho, co v sobě máme, stejně, jako by to byly naše vlastní děti.

Pokud s námi táhnou za jeden provaz, tím lépe. Měli bychom být opravdu pro všechny své žáky za každých okolností vzorem, příkladem a inspirací.

Vztah trenéra a svěřence v odvětvích bojových umění je (nebo má být) ještě mnohem specifičtější. Řekněme hlubší, bližší a zásadně jiný než v ostatních sportech. To proto, že spolu s nácvikem bojových umění jde ruku v ruce i odlišná filozofie chování. Jak k lidem okolo, tak i sama k sobě. Jelikož JUDO vychází z asijských kultur, tak i ona filozofie a etický kodex jsou velmi silně cítit Východem a jeho specifickou atmosférou. Respekt a vzájemná úcta, to jsou dvě ctnosti po desetiletí silně zakořeněné v každém judistovi, a to nejen při sportu, nýbrž především v každodenním životě. Je to tradice prověřená mnoha generacemi v rozličných kulturách.

Věděli jste například, že pokud došlo v Japonsku v době středověku k souboji dvou šermířů, považovalo se za velmi nezdvořilé, pokud se některý z nich nepředstavil? Velmi přísně se dodržovala pravidla – oba aktéři se vzájemně uklonili, každý řekl své plné jméno a důvod, pro který se chce se svým protějškem utkat. Naproti tomu ale samurajové měli plné právo setnout kohokoli, o kom se domnívali, že se k nim zachoval neuctivě. Dokonce stačilo, pokud si samuraj vyložil nastalou situaci tak, že vyjádřený projev úcty byl pro něj nedostačujícím. To pak dotyčnému klidně bez varování setnul hlavu. Pokud se tak stalo, následně to jen ohlásil úřadům. Neplynul z toho pro něj žádný postih. Ještě že nežijeme v té době. Ale stejně je to fascinující, nemyslíte?

Každý zřejmě ví, co je rituální sebevražda SEPUKO nebo také HAKIRI. Věděli jste však, že pokud se člověk rozhodl ukončit svůj život právě tímto způsobem, považovalo se to obecně za velmi čestné a etické navzdory tomu, jaké bylo jeho provinění? Pro tento druh rituální sebevraždy se také určoval takzvaný sekundant. Tedy člověk, který dotyčnému pomohl při odchodu z tohoto světa a v jistém okamžiku po provedení předepsaných řezů mu následně usekl hlavu. Být požádán o takovou asistenci bylo považováno za velkou čest, a to i v případě, že například šlo o poraženého úhlavního nepřítele. Po dokončení takového sebevražedného rituálu pak mrtvému všichni hlubokým úklonem projevíli úctu. Tento příklad uvádím proto, abychom si na tomto obrovském kontrastu co nejlépe uvědomili rozdílnost povah národů a mentalitu, z níž vychází JUDO.

Japonci a asijské národy vůbec si mnohé ze svých historických zvyklostí uchovali v běžném životě až do současnosti. Dalším vhodným příkladem je způsob klanového nebo řekněme rodinného řízení firem, který dodnes přetrvává v mnoha oblastech života Japonců. Existují jasně dané hierarchie s přesně stanovenými pravidly chování pro postavení jednotlivých členů takových uskupení. Vše je založeno na naprosté úctě a oddanosti vůči vedoucím představitelům, ať už jde o otce rodiny, majitele obchodní společnosti nebo učitele. Jakékoli projevy neúcty v jakékoli formě se považují za naprosto vyloučené a společensky nepřijatelné.

Samostatnou kapitolou jsou vztahy mezi mistry bojových umění a jejich podřízenými, žáky. Přečetl jsem několik velmi poučných knih, kde se o této tematice psalo, a všemi prolínaly stejné aspekty. Především naprostá oddanost a důvěra žáka vůči jeho mistrovi. Chování, jakým se žák v Asii projevoval a dodnes projevuje vůči mistrovi, bychom my dnes v našich podmínkách nejspíše nazvali jako servilní a podlézavé. Možná neuctivé vůči sobě samému. Jejich vztah vždy daleko přesahoval rámec zaměřující se na pouhý praktický nácvik bojových umění. Žák obvykle také vykonával celou řadu povinností, mezi které patřily například různé druhy domácích prací. Mohlo to být mytí nádobí, příprava čaje a plnění jakýchkoli jiných úkolů, kterými ho mistr pověřoval a které navenek neměly s výukou bojového umění vůbec nic společného. Pouto vzniklé mezi mistrem a žákem bylo zpravidla poutem celoživotním.

Historicky to bylo způsobeno tím, že v Asii byl člověk od pradávna v první řadě žákem mistra školy bojového umění, do které byl přijat, a teprve na druhém místě byl členem této školy. Za dávných časů jste do mnoha škol, respektive k velkým mistrům totiž nemohli být přijati tak, že jste se přihlásili a zaplatili si školné. Přijímání k nim fungovalo na osobní přímluvu někoho z respektovaných osobností, kterého vedoucí školy uznával. Až po odsouhlasení mistrem mohl být ve výjimečných případech přijat do školy například obyčejný člověk z davu, který se vyznamenal nějakým zvláštním činem. Jednoznačně se zde stavěl na první místo úzký, osobní, dědičný vztah mistr–žák. Učení se také často předávalo (dědilo) pouze mezi pokoleními jednotlivých rodin. To proto, aby byly utajeny speciální techniky a zbraně před členy ostatních škol. Aby se zachovalo rodové tajemství.

Dočetl jsem se, že když japonští mistři později ve dvacátém století vycestovali na Západ, bylo pro ně dost problematické, někdy až téměř nemožné se západními žáky nastolit obdobný vztah, na jaký byli zvyklí ze své domoviny. Důvodem, proč to nefungovalo správně, byla právě rozdílnost kultur a tradic. Asiáté neumějí předávat své zkušenosti žáku na úrovni, na kterou jsou zvyklí, jestliže mezi nimi není těsný kontakt. Na druhou stranu my nejsme schopni prokazovat mistrům úctu na úrovni, která je u nich považovaná za přirozenou. Obě strany proto nemají tolik potřebnou vzájemnou důvěru. Takovou, jaká se popisuje v knihách a traduje v kolebce bojových umění, v Asii.

Nerad bych vyvolal dojem, že my Evropané nevíme, co je to slušnost a úcta k ostatním lidem. To ne. Stále tu ale zůstává nesporný fakt, že asijské národy mají tuto etiku ve svém chování zakódovanou historicky mnohem hlouběji, než je tomu v západním světě. Tradiční japonský žák plní vždy bez přemýšlení veškeré pokyny svého mistra, ať jsou jakékoli. A to i v případě, že se mohou na první pohled zdát podivné nebo nelogické. Zde se právě projevuje ona bezmezná, nepodmíněná úcta, a především důvěra žáka v jeho učitele. A obráceně, že ten koná vždy v nejlepším zájmu svého žáka. O tom se zkrátka v Asii nepochybuje. Bere se to jako

samozřejmost. Pro Asiaty je jejich mistr mnohem více než jen pouhým trenérem bojového umění, od kterého získávají praktické dovednosti. Obvykle je zároveň jejich mentorem a průvodcem, chcete-li učitelem života. Japonci nazývají svého trenéra slovem SENSEI, což znamená v překladu učitel.

Měl jsem to štěstí, že jsem s Vladimírem Lorenzem měl vztah podobající se spíše japonskému modelu. Píši „spíše podobající se“, protože žijeme v Evropě a některé aspekty v japonském stylu výchovy zůstaly z objektivních důvodů nenaplněny. Například jsem u mistra nežil a kromě trénování jsem se musel pochopitelně věnovat také své rodině a zaměstnání. Jakkoli jsme se vídali téměř denně, nemohl jsem se chovat zcela jako japonský žák. Koneckonců nejsem Japonec, a tak jsem si na něj nikdy ani nehrál. Japonsko a jeho kultura mne vždy fascinovaly. Koneckonců proto se věnuji JUDU. Ale jsem Evropan, Čech hrdý na svůj původ a kořeny.

V DOJO, pokaždé jakmile jsme se převlékli do KIMON, se naše vzájemné chování odehrávalo už výhradně přísně v duchu japonských tradic. Svě místo na slunci jeho duše jsem si musel tvrdě vybojovat. I když jsem tušil, že mne má rád, nikdy mi nedal nic zadarmo. Dnes už vím, že to bylo právě proto. Byl jsem pro něj natolik důležitý a záleželo mu na mně, že se snažil dát mi veškeré vědění JUDA od jeho kořenů a symbolů tak, jak to má správně být. Vladimír Lorenz byl kromě rodičů jedinou autoritou, kterou jsem kdy uznával. Jakýkoli jeho pokyn jsem vždy bez výmluv vyplnil. Při vytknutí sebemenší chybičky jsem mu nikdy nezapomněl poděkovat a uklonit se. Měl mou plnou důvěru. Přesně tu, o které výše píši. Tu, kterou si my, nynější mistři a učitelé, nejprve musíme od svých žáků získat. Byli jsme jako dva magnety, které se vzájemně přitahují díky společné životní cestě, způsobu myšlení, podobným ambicím a osobní filozofii. Tak silné pouto to bylo, je a bude mezi námi navzdory jeho smrti vždycky.

Čas se však nedá zastavit. Po mnoha společně strávených letech a po mnoha odcvičených hodinách se mi dostalo té cti, že jsem si konečně získal i já mistrovu důvěru. Tím se kruh uzavřel a my jsme zůstali až do jeho smrti více než přátelé. Dokonce mne veřejně nazýval svým synem, na což jsem byl a dodnes jsem samozřejmě patřičně hrdý. I já jsem ho považoval v mnoha ohledech za svého otce.

Ať už to bylo mou urputnou povahou nebo jeho moudrostí, skvěle nám to fungovalo. Zajímavé bylo, že když jsem se později snažil některé prvky našeho trénování po japonském způsobu přenést coby mistr na své žáky, nikterak výrazně jsem s tím neuspěl. Možná proto, že jsem zatím nenašel „svého žáka“, kterému bych předal všechno životní moudro stejně, jako ho předal Vladimír Lorenz mně. Anebo možná proto, že pro nikoho nejsem takovou autoritou, jakou byl on.

Mezilidské vztahy nejsou vůbec jednoduché, ostatně jako sama lidská povaha. Vladimír Lorenz žoviálně říkával: „Nebojte se, přátelé, věcí, které se na první pohled zdají být složité; jsou ve skutečnosti ještě mnohem složitější.“ Pojďme to proto vzít trochu ze široka. Začal bych volnou citací jednoho článku z novin, který

mi někdo poslal. Píše se tam, že když se v současných postkomunistických časech konečně uvolnila nálada a dlouho upíraná svoboda, lidé u nás začali žít v přesvědčení, že každý má právo dělat si, co chce. Vladimír Lorenz mnohokrát smutně konstatoval, že lidé si pletou demokracii s anarchií. Žijeme v období největšího blahobytu a velká část naší populace si často neumí určit hranice. Má pocit, že když je jídla dost, musí si hned koupit vše, co vidí, a neřeší zdravotní dopad. Pak vzniká například obezita a jiné další civilizační choroby.

Sílí trend spotřební elektroniky. Lidé si koupí třeba nejnovější mobil na splátky, ale přitom ho vůbec nepotřebují. Když ho ale má známý, tak proč by ho neměli mít také? Žijeme v době, kdy si dopřáváme vše. Kupujeme věci, o kterých si myslíme, že nás udělají šťastnými. Emoční prožitek se dostaví, ale za čtrnáct dní nám už ty nové hodinky a auto nestačí a my chceme víc. Moc pracujeme a nemáme na nic čas, a tak si za to „zasloužíme to nejlepší“. Zapomínáme na to, že za to mnohdy platíme svým zdravím. A pak, když nás štěstí opouští, hledáme doktora, který nás pomocí léků dá zase „do kupy“.

Dalajláma údajně řekl: „Lidé často obětují své zdraví, aby získali peníze. Pak obětují peníze, aby získali své zdraví zpět.“

Vladimír Lorenz říkával, že dříve, za socialismu, lidé ze strachu museli držet hubu, a tak si teď myslí, že demokracie znamená mluvit o všem. A s chutí o tom, čemu vůbec nerozumíme, ale hlavně nahlas, protože můžeme. Ve školství se pak často odráží i to, když děti doma často slyší, jak jsou všichni kantoři hloupí. Proč by měli ve škole poslouchat učitele a ve sportovních klubech trenéry? Vždyť „nic neumějí a jsou na nic“.

U nás bohužel tím pádem v mnoha případech děti nemají z rodiny správné základní vychování. Postrádají respekt k autoritám, ať už to jsou učitelé nebo trenéři. My trenéři jim pak musíme předávat návyky, které by přitom měly mít dávno naučené z domova. Ale zpět k onomu článku. Jeden trenér tam popisuje, jak měl na soustředění dva hochy ze Skandinávie a jaká to byla úplně jiná práce. Kluci neřešili, proč mají udělat deset kliků, udělali je a trénovali s úsměvem dál. Cokoli řekl, na slovo poslechli.

Co tedy můžeme a máme dělat my trenéři? Musíme jít jednoznačně příkladem. Teprve chování, na kterém nám svěřenec nemůže nic vytknout, nám dává právo požadovat stejné chování svěřence k nám. To, že jsme plnoletí nebo starší, nás nečiní nutně zkušenějšími. Vždy jsem svým odchovancům říkal a říkám doposud, že po nich nechci nic víc než to, co jim sám nabízím. Spolehlivost, přesnost a slušnost. Těžko mohu napomínat dítě, že nemá hovořit vulgárně, když já sám mluvím sprostě. Těžko mohu kázat o zdravém jídle, když mě dorostenci vidí večer na soutěži, jak se láduji vším možným. Někdy ale bohužel ani sebelepší příklad nepomůže, ať činíme cokoli, stejně se očekávaného důvěrného vztahu svěřence k nám nedočkáme. Do hry vstoupily ony faktory ovlivňující jeho chování, jako jsou

rodina, prostředí a genetická výbava každého. Neměli bychom proto nikdy za svou práci očekávat vděk. Zbytečně pak můžeme být, a také někdy býváme, zklamaní.

V souvislosti s tímto tématem ve mně zanechala hluboký dojem jedna událost, která se stala kdysi u nás v klubu. Bylo to asi čtyři roky poté, co jsem oddíl převzal. V té době tam byl vycházející hvězdou hoch, který přestupoval z kategorie starších žáků do dorostu. Byl to človíček, na kterém Vladimír Lorenz jistou dobu intenzivně pracoval, a v tom čase se to na jeho sportovních úspěších začalo pozitivně projevovat. Dlužno podotknout, že otec toho chlapce byl u nás také trenérem. Jednoho dne se oba objevili v tělocvičně a panu Lorenzovi sedícímu v křesle otec stroze sdělil, že jeho syn bude přestupovat jinam, protože u nás se už nemá co naučit. Takhle jak to čtete! Stál jsem od nich sotva na půl metru. Byl to jeden z mála momentů, kdy jsem viděl mistra opravdově vyvedeného z míry. Než se nadál, byli oba pryč. Bez jediného slova poděkování. Viděl jsem na něm velikou lítost. Jednak z toho, že odešel nadějný závodník, a jednak bezpochyby z toho, jak se k němu zachovali. Vzal jsem ho tehdy za chvějící se ruku, nahnul jsem se k němu a řekl jsem mu, že důležitá je naše cesta. Ne její cíl. Že takových dobrých závodníků tu máme nejméně dalších dvacet a že se na toho jednoho můžeme... víte co. Vzal to sice jako samuraj, ale já na evidentní zklamání v jeho pohledu nikdy nezapomenu.

Doufám, že je každému jasné, že nenapadám úmysl žáka opustit náš klub. Mimochodem, když jsme u toho, zastavím se krátce ještě u přestupů a odchodů vašich svěřenců do jiných klubů. Podívejte se, tahle věc je vždycky plná emocí. Jak z výše uvedeného vyplývá, leckdy se může stát, že se nepohodnete se svěřenci nebo spíše s jejich rodiči, a pak nastává čas rozloučení. Za mou kariéru se mi to stalo několikrát. V Praze bohužel fungovalo částečně i přetahování. Velké kluby měly tendenci vyzobávat se si z menších klubů závodníky a pak sklízet úspěch. Ale mnohokrát se mi také stalo, že přišel závodník z jiného klubu a chtěl z jakýchkoli důvodů přestoupit z jiného oddílu k nám. Já jsem se k tomu vždycky stavěl tak, že jsem naprosto férově zavolal do klubu, z něhož dotyčný pocházel, a stávající vedení jsem informoval o situaci. Také z toho důvodu, abych se dozvěděl druhý pohled. Znáte to sami. Někdy lidi přijdou a říkají vám lži nebo polopravdy, což se mi také v několika případech potvrdilo. Když stávající vedení nemá problém, tak zase na druhou stranu nemám já problém někoho přijmout, pokud se v minulosti neprovinil proti slušnému chování nebo etice vůči bývalému klubu. Když například vím, že někdo v oddíle kradl nebo se dopustil něčeho špatného, tak ho přece nebudu brát k nám. Náš klub jsem nikdy nepovažoval za uzavřenou společnost, a proto každého, kdo má zájem a poctivý úmysl, pochopitelně přijmu.

Když chce někdo odejít od nás, nedělám s tím také žádné cavyky. Dřív jsem to prožíval mnohem emotivněji. To když jsem byl mladší. Ale postupem času jsem si uvědomil to, co jsem si měl uvědomit už dávno. A sice že je to jako v práci. Když s vámi váš zaměstnanec nechce pracovat, tak nemá smysl ho tam